

УЧАСТЬ АДВОКАТА У СПРАВАХ ПРО ПРИМУСОВЕ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕВНИХ ПРАВОВИХ ДІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Татулич І. Ю.

ВСТУП

Більшість учасників правовідносин, які звертаються до суду, можуть не володіти правовими знаннями, не розуміти змісту та сутності процесуальних прав та обов'язків, а тому не завжди можуть використати процесуальні гарантії захисту під час реалізації своїх прав у цивільному судочинстві. Тому закон припускає можливість як для фізичних, так і для юридичних осіб здійснювати свої права через представника. На національному рівні в Конституції України (далі – КУ)¹ закріплено право кожного на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно (ст. 59). Згідно КУ, стаття 131-2 зазначає, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Дане право отримало своє закріплення і в процесуальному законодавстві. Так, ч. 1, 2 ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ)² закріплює право учасників справи користуватися правничою допомогою.

Якщо у справах позовного провадження, яке найбільш часто реалізується в судовій практиці, питанням участі представника (адвоката) приділена значна увага науковців, то участь представника при розгляді справ окремого провадження, особливо у справах, про примусове здійснення певних правових дій, залишається менш дослідженим у науці цивільного процесуального права, а тому потребує детального вивчення та аналізу.

Відповідно до ч. 3 ст. 294 ЦПКУ справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Корифей в науці цивільного процесуального права В. В. Комаров слушно зазначає, що справи окремого провадження проходять ті самі стадії цивільного судочинства, що й інші справи. В окремому провадженні за загальними правилами, що містяться в основних

---

¹ Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 серпня 2024 р. К.: Паливода А. В., 2024. 336 с.

положеннях ЦПКУ, регламентуються питання про склад суду, відводи, докази, представництво, судові витрати, строки, заходи процесуального примусу, перегляд судових рішень, участь іноземців тощо³. Вітчизняний учений-процесуаліст М. М. Ясинок аналогічно вказує, що кожна справа окремого провадження, будучи процесуальною формою, за своєю суттю не відрізняється від суті процесуальної форми позовного провадження, оскільки вони створюються на основі організаційних дій суду відповідно до процесуальних норм⁴. Тобто в основі розгляду та вирішення таких справ лежать правила та інститути позовного провадження, що є основним видом цивільного судочинства. Одним із таких є інститут представництва у цивільному процесі.

Як слушно зазначає Р. Ю. Ханик-Посполітак, ЦПК України у чинній редакції нині, на перший погляд не встановлює будь-яких обмежень щодо представництва по категоріях справ та видах провадження. Проте аналіз статей та застосування таких видів юридичного тлумачення, як філологічне (текстове) та системне, дає нам підстави сумніватися у можливості представництва у всіх видах проваджень у суді першої інстанції⁵. Автор обґрунтовує це тим, що серед осіб, які можуть користуватися послугами представника, в чинному законодавстві закріплено сторону, третю особу, а також особу, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи (ч. 1 ст. 58 ЦПКУ). Тобто в зазначеній нормі нічого не вказано про заявників та заінтересованих осіб як учасників справ окремого провадження. В попередніх працях нами також заверталася увага на недоліки в процесуальному законодавстві щодо закріплення участі представника у справах окремого провадження. В результаті чого було зроблено висновок, а саме, ч. 1 ст. 58 ЦПКУ викласти в такій редакції: «Сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, учасники справи наказного та окремого провадження можуть брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника»⁶. На це звернено увагу і в Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав та

---

³ Окреме провадження: монографія / В.В. Комаров, Г.О. Світлична, І.В. Удальцова; за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 312 с. (С. 55)

⁴ Ясинок М.М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України (теоретико-правовий аспект): монографія. Нац. ун-т. Одеса: Одеська юридична академія, 2011. 380 с. (С. 79).

⁵ Ханик-Посполітак Р.Ю. Представництво в цивільному процесі за новим цивільним процесуальним кодексом України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Том 1. С. 50–54. (С. 52). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2018_1_11

⁶ Татулич І.Ю., Савчин Н.М. Участь адвоката у справах окремого провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 112–116. (С. 113). DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/25>

основоположних свобод, Рекомендації та резолюції Комітету міністрів Ради Європи, а також практиці Європейського Суду з прав людини, які містять правило, відповідно до якого заінтересована особа має право на доступ до правосуддя та на представництво своїх інтересів у суді.

1. Процесуальне становище адвоката у справі про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку

Основний Закон України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а відтак утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 КУ). Законодавством встановлено, що серед особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи, є право на медичну допомогу. Особисті немайнові права особи, зокрема право на медичну допомогу, закріплені у КУ (ст. ст. 3, 49), Цивільному кодексі України (ст. 284), Основах законодавства України про охорону здоров'я, інших нормативних актах, які регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, а також низці ратифікованих Україною міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини. Надання фізичній особі такого виду медичної допомоги як психіатрична допомога здійснюється з дотриманням Закону України «Про психіатричну допомогу» (далі – ЗУ) та інших актів цивільного і медичного законодавства. Відповідно до ст. 4 ЗУ «Психіатрична допомога надається на основі принципів законності, гуманності, додержання прав людини і громадянина, добровільності, доступності та відповідно до сучасного рівня наукових знань, необхідності й достатності заходів лікування, медичної, психологічної та соціальної реабілітації, надання освітніх, соціальних послуг»⁷.

Зважаючи на важливість охорони психічного здоров'я та здійснення заходів із надання дієвої психіатричної допомоги особам, які її потребують, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року № 1018-р було схвалено Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, метою якої є створення цілісної, ефективної системи охорони психічного здоров'я, яка функціонує в єдиному міжвідомчому просторі, забезпечує покращення якості життя та дотримання прав і свобод людини⁸. Зауважимо, що Концепція стала важливим кроком для актуалізації проблематики

---

⁷ Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 року № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

⁸ Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>

психічного здоров'я, що потребує вирішення, зокрема – на державному рівні. Особливо в наш час, коли третій рік поспіль триває війна, помирають люди, знищуються міста та села, дана хвороба, на жаль, починає все частіше проявлятися у людей різного віку. Повернення з фронту, з полону Захисників та Захисниць, які втратили своїх побратимів чи отримали каліцтво, ще більше загострить дану проблему.

Сутність надання такої психіатричної допомоги полягає в тому, що особа чи її близькі можуть відмовлятися від лікування та обстеження хворого. Тому така психіатрична допомога може відбуватися в примусовому порядку. В окремих випадках, такі дії можуть мати неправомірний характер, порушувати вимоги законодавства, посягати на суб'єктивні права, свободи та інтереси особи, якій надається психіатрична допомога. І національним законодавством, і міжнародно-правовими актами встановлено гарантії, в тому числі і судові, в частині гарантування прав особи, якій надають психіатричну допомогу. Однією з таких гарантій є участь у таких справах представника особи.

На думку О. О. Грабовської, мета вирішення судом справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку є комплексною: вирішити питання про обґрунтованість надання певного виду психіатричної допомоги закладом з надання психіатричної допомоги особі, щодо якої судом вирішується питання про надання їй такого роду допомоги, а також забезпечення її самої та суспільства від можливих негативних наслідків, пов'язаних із психічним захворюванням⁹.

Ухвалений Закон № 3022-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги» передбачає внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги. Закон має на меті забезпечити безоплатну вторинну правову допомогу для людей, а також забезпечити доступ до безкоштовної правової допомоги всім громадянам, які не мають коштів для оплати юридичних послуг. Адже права людей мають бути захищені, тим паче в період широкомасштабної війни. В умовах війни доступ до отримання безоплатної правничої допомоги повинен бути значно спрощений. Подальше вдосконалення процесу представництва у судових справах в умовах воєнного стану може також допомогти у побудові довіри між владою та громадянами. Чим більше людей будуть відчувати, що їхні

---

⁹ Грабовська О.О. Диференціація цивільних справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2024. № 68. С. 44–51. (С. 47). DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.10>

права захищені та їхні справи слухаються у судах, тим сильніше буде їхня віра в справедливість та законність державних органів¹⁰.

Внесені зміни та розширення переліку учасників судового процесу торкнулися деяких справ окремого провадження в цивільному судочинстві, зокрема передбачено участь адвоката при розгляді справи (ч. 5 ст. 293 ЦПКУ). Вітчизняний вчений-процесуаліст, М. М. Ясинок, звертаючи увагу на одну зі справ окремого провадження, що стосується примусового здійснення певних правових дій, правильно зазначає, що справи про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку потребують оперативного розгляду і гарантій безпеки громадян від незаконного примусового психіатричного лікування в умовах психіатричного закладу. Гарантією такої безпеки в цьому разі може стати розширене коло осіб, які можуть брати участь у розгляді справи. Такою особою в обов'язковому порядку повинен бути адвокат¹¹.

Заслугує на увагу питання щодо оформлення документів, якими посвідуються повноваження адвоката на надання правничої допомоги у таких справах, а саме: довіреність, ордер, доручення органу, уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги тощо. Належними доказами на підтвердження повноважень адвоката на надання безоплатної вторинної правової допомоги фізичній особі є оригінал або засвідчена у визначеному законом порядку копія доручення Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, який прийняв рішення про надання зазначеній особі безоплатної вторинної правничої допомоги, та оригінал або засвідчена у визначеному законом порядку копія довіреності на представництво інтересів фізичної особи адвокатом, визначеним у дорученні, посвідчена нотаріально або посадовою особою зазначеного Центру. Такий висновок відповідає правовому висновку, викладеному у *постанові Верховного Суду від 15 червня 2023 року у справі № 204/10576/22 (провадження №61-8627ск23)*. В той же час, як показує судова практика, судді по-різному реагують на пред'явлені такого роду документи. Так, Апеляційний суд зробив неправильний висновок і повернув апеляційну скаргу через те, що адвокатом до суду подано тільки доручення центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, окрім довіреності або ордеру.

---

¹⁰ Полуніна О.О. Модернізація участі представника у справах окремого провадження: сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2024. № 69. С. 102–104. (С. 103). DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.22>

¹¹ Ясинок М.М. Окремі питання правового регулювання розгляду судом справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3–4. С. 182–186. (С. 185). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_3-4_25

Однак, колегія суддів ВС вважала, що касаційну скаргу слід задовольнити, ухвалу апеляційного суду скасувати, справу передати до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, оскільки ухвала апеляційного суду постановлена без додержання норм процесуального права (*Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 червня 2024 року у справі № 206/3940/23*).

Одним із завдань адвоката в даній справі буде також проконтролювати чи вірно обраний вид психіатричної допомоги, які чітко закріплені в ЗУ. Всі види психіатричної допомоги застосовуються в примусовому порядку по відношенню до фізичної особи обов'язково на підставі відповідного судового рішення. По-друге, адвокат повинен звернути увагу чи обгрунтована та мотивована заява лікаря-психіатра та відповідає змісту та формі. Погоджуємося із думкою К. Куцик, на думку якого, заслуговує на увагу питання захисту прав особи, щодо якої подано заяву про надання їй правової допомоги. Ні в нормах чинного процесуального законодавства, ані в ЗУ «Про психіатричну допомогу», не передбачено можливості особи, якій надається психіатрична допомога у примусовому порядку, а також її представника подати клопотання про відмову від такої допомоги – зазначається лише про право подання заяви про припинення такої допомоги¹². Таким чином, особа позбавляється одразу захищати свої права, коли амбулаторна психіатрична допомога надаватиметься їй без її «усвідомленої письмової згоди» або без письмової згоди її представника.

Непоодинокими є випадки неповідомлення осіб про їх справу в суді, на що також має звертати увагу адвокат. В цьому контексті слід зважати на рішення ЄСПЛ від 19.04.2012 року у справі «М. проти України», де розглянуто питання дотримання права на свободу та особисту недоторканність особи при поміщенні її для стаціонарного лікування у психіатричний заклад. У результаті розгляду справи суд дійшов висновку про порушення п. 1 ст. 5 Конвенції при другій і третій госпіталізаціях – через неповідомлення заявниці про судові засідання з розгляду питання про госпіталізацію у примусовому порядку та прийняття судового рішення за відсутності заявниці, а також не зазначення в судовому рішенні, які саме дії заявниці були підставою для госпіталізації в примусовому порядку.

---

¹² Куцик К. Деякі аспекти надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку за цивільним процесуальним законодавством України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 2. С. 89–96. (С. 94). DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.15>.

Непоодинокими є випадки порушення строків розгляду даної справи. Як наслідок, саме адвокат, в першу чергу, повинен вчасно на це відреагувати. Основними причинами цього є велика кількість справ в судах, повітряні тривоги, часте відключення світла, відсутність інтернету, неможливість проведення відеоконференції та ряд інших причин під час військового стану. В свою чергу, Д. Гудима виокремлює ще одну причину неможливості розглянути заяву, наприклад, про примусову госпіталізацію особи протягом 24 годин через особливості складу суду, який розглядає зазначену категорію цивільних справ. Зокрема, неможливість організувати судовий розгляд справи із залученням двох присяжних у такий стислий строк¹³. Тому в судовій практиці є випадки розгляду даних категорій справ одноособово суддею, що є порушенням однієї із засад цивільного судочинства. Проте загальновідомо, що як суддя, так і присяжні мають досліджувати усі обставини та докази, які зазначаються у заяві як підстави для застосування медичних заходів примусового характеру. На присяжних, під час розгляд справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, покладається обов'язок оцінки усіх наданих у справі доказів, не обмежуючись лише висновками лікарів-психіатрів, з метою ухвалення законного та обгрунтованого рішення. Присяжним необхідно дослідити матеріали справи, що підтверджують наявність в особи розладів психічного здоров'я, та оцінити доцільність обмеження свобод такої особи у кожному конкретному випадку. Під час винесення такого рішення присяжні також повинні брати до уваги думку самої особи щодо власної госпіталізації і думку прокурора, участь якого в цій справі є обов'язковою. У судовому рішенні присяжні посилаються на ст. 14 ЗУ, а також на рішення ЄСПЛ у справі *«Акопян проти України»*, де зазначено, що примусова госпіталізація можлива тільки при дотриманні трьох мінімальних умов: по-перше, має бути достовірно доведено, що особа є психічно хворою; по-друге, психічний розлад повинен бути такого виду або ступеня, що слугує підставою для примусового тримання у психіатричній лікарні; по-третє, обгрунтованість тривалого тримання у психіатричній лікарні залежить від стійкості такого захворювання. Тому участь в цій та інших справах окремого провадження присяжних є обов'язковою.

---

¹³ Гудима Д. Практика Європейського суду з прав людини щодо госпіталізації психічнохворих: уроки для України. *Право України*. 2015. № 10. С. 87–96. (С. 93).

Неналежна підготовка відповідними заявниками у зазначеній категорії справ матеріалів, що подаються до суду¹⁴ – теж одна із причин порушення процесуальних строків, що тягне за собою недотримання одного із завдань цивільного судочинства – своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ.

Розгляд таких справ є формою реалізації права людини на судовий захист від дій також лікарів-психіатрів. Тому суд повинен створити умови для всебічного, повного та об'єктивного дослідження доказів, встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування процесуального та матеріального законодавства при розгляді та вирішенні цієї категорії справ. З урахуванням наведеного в судовому засіданні можуть бути досліджені будь-які засоби доказування, на підставі яких суд може встановити дійсну наявність підстав для надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. Як влучно зазначає М. М. Ясинок, стверджуючи, що законодавець у справах окремого провадження встановлює за кожною справою свій конкретний процесуальний стандарт для всіх заявників, і саме цим доказування окремого провадження відрізняється від доказування в позовному, адміністративному чи господарському судочинстві¹⁵. Не можливо не погодитися із думкою вітчизняного вченого-процесуаліста С. Я. Фурси, яка вважає, що у справах окремого провадження по окремих категоріям справ передбачені певні особливості в процесі доказування: суд має надавати переваги одним засобам доказування перед іншими і по суті ці докази мають вирішальний вплив на судові рішення; суд через пряму вказівку в законі і не зважаючи на позицію заінтересованих осіб зобов'язаний вчинити дії, які спрямовані на забезпечення доказів по справі¹⁶. Як зазначає І. В. Удальцова, виходячи із законодавчо закріпленої можливості суду збирати докази у справі, тим самим пом'якшується обов'язок заінтересованих осіб надавати докази для підтвердження своїх вимог щодо встановлення певних фактів, що є предметом розгляду¹⁷. Однак, сторони не звільняються від обов'язку доказування повністю. Закріплення такої законодавчої вимоги

---

¹⁴ Сказко І. Судовий розгляд справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 213–221. (С. 215).

¹⁵ Теорія доказового права: науково-практичний посібник (монографія); за заг. ред. д.ю.н., проф., акад. Академії наук Вищої школи України М.М. Ясинка. Київ: Алерта. 2021. 426 с. (С. 389).

¹⁶ Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практичний посібник. (Серія: Процесуальні науки). К.: Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2005. 256 с. (С. 166).

¹⁷ Окреме провадження: моногр. / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 313 с. (С. 45).

призводить до висновку, що не витребування доказів по справі судом призведе до неповного з'ясування обставин справи, що в майбутньому є підставою для скасування рішення як необґрунтованого.

Законодавчо закріплена активність суду у встановленні фактів та обставин у справах окремого провадження особливого значення набуває для справ, метою розгляду та вирішення яких є захист прав, свобод та інтересів осіб, які потребують особливої уваги з боку держави, для суспільства в цілому. Зокрема, для справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу. В силу різних факторів: хвороби, фізичного стану, віку, необізнаності тощо, учасники у справах окремого провадження часто не можуть захистити свої права, свободи чи інтереси самостійно. Окрім того, судова практика свідчить, що нерідко такі особи залишаються без належної підтримки з боку державних органів, які законом уповноважені здійснювати відповідні функції (наприклад, органи опіки та піклування тощо), тому суд у таких справах бере на себе відповідальність не лише за ухвалення законного та обґрунтованого рішення, але й певною мірою за майбутнє таких осіб. З огляду на це, ми підтримуємо в юридичній літературі позицію стосовно внесення змін у ч. 2 ст. 294 ЦПКУ, закріпивши не право, а обов'язок суду витребувати необхідні докази під час розгляду та вирішення справ окремого провадження. Показовим у цьому контексті є рішення ЄСПЛ у справі *«Вінтерверп проти Нідерландів»* від 24.10.1979 року.

При вирішенні справи про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, суд повинен правильно визначити предмет доказування. Відомі українські вчені-процесуалісти В. А. Кройтор та О. С. Погребняк поділяють предмет доказування в цій категорії справ на загальний і спеціальний. Загальний предмет доказування є характерним для всіх випадків примусового надання психіатричної допомоги за відсутності особливих обставин; і спеціальний предмет доказування буде мати місце тоді, коли ці особливі обставини присутні у справі. Виходячи з цих обставин, вчені роблять висновок про те, що, ухвалюючи судові рішення, суд повинен виходити із медичного і юридичного критеріїв¹⁸. В той же час, А. Олійник вважає, що предмет доказування у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку є більш широким поняттям, оскільки він охоплює поняття психіатричної допомоги в розрізі психіатричного огляду, амбулаторної та стаціонарної психіатричної допомоги, підстав припинення

---

¹⁸ Кройтор В.А., Погребняк О.С. Судовий захист законних інтересів фізичних осіб при примусовому наданні медичної допомоги : монографія. Харків : Ніка Нова, 2012. 278 с. (С. 76–77).

психіатричної допомоги, яка надавалась у примусовому порядку, що передбачається Законом України «Про психіатричну допомогу». При цьому кожен із цих видів психіатричної допомоги потребує своєї відокремленої системи доказів, які насамперед ґрунтуються на об'єктивних даних, якими є поведінка особи в суспільстві¹⁹.

Цікавим та важливим питанням щодо даної категорії справ є питання про те, на якому етапі цивільного судочинства формується предмет доказування. З точки зору О. О. Грабовської для процедури розгляду та вирішення інших справ окремого провадження, зокрема, справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу та інших, ЦПК України не містить окремих статей, які б регламентували підготовку до судового розгляду, але це не означає, що у проміжку між постановленням ухвали про відкриття провадження у справі і судовим розглядом не здійснюється підготовчих дій²⁰.

Звідси, безумовно, впливає і важлива роль адвоката, спрямована на процес доказування. Адвокату необхідно ретельно ознайомлюватися з матеріалами справи та детально аналізувати висновок лікаря-психіатра чи комісії лікарів-психіатрів. У випадку невідповідності складеного комісією лікарів-психіатрів висновку положенням Інструкції № 527 від 28.07.2014 р., звертати на це увагу суду під час розгляду справи. За наявності суперечностей, неточностей у комісійному висновку, можливим є звернення до суду з клопотанням про виклик в судове засідання лікаря-психіатра, що здійснює саме безпосереднє лікування особи, з метою роз'яснення висновку комісії лікарів-психіатрів. Сумнів у правильності висновку комісії лікарів-психіатрів може стати підставою для отримання іншого альтернативного висновку, зокрема й на підставі альтернативних оглядів інших лікарів-психіатрів.

Проведений аналіз процесуальних дій адвоката у справі даної категорії вкотре підкреслює роль та значення цього учасника судового процесу для особи, якій слід надати психіатричну допомогу та її родичів. При цьому, як нами зазначалося вище законодавець у ч. 5 ст. 293 ЦПКУ чітко закріплює обов'язкову участь адвоката у справах про примусове здійснення правових дій. Водночас, у ч. 2 ст. 341 ЦПКУ законодавець, розкриваючи перелік учасників справи, вказує на обов'язкову участь адвоката чи законного представника особи, стосовно якої розглядається

---

¹⁹ Олійник А. Докази та предмет доказування у справах про надання фізичним особам психіатричної допомоги в примусовому порядку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 58–63. (С. 59).

²⁰ Грабовська О.О. Особливості формування предмета доказування на різних стадіях (етапах) цивільного судочинства. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 145–151. (С. 147–148).

питання. Але ж статус (права, обов'язки, відповідальність) та процесуальне становище цих суб'єктів у процесі відрізняється. Якщо адвокатська діяльність – це специфічна професійна діяльність, а адвокат – це особа зі спеціальним статусом, то законними представниками є: опікуни, піклувальники, батьки, які не володіють і не зобов'язані володіти юридичними знаннями. Більше того, дуже часто саме вони можуть зловживати своїми правами, безпідставно бажати помістити своїх родичів, членів сім'ї до психіатричного закладу. Тому для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ст. 131-2 КУ).

Роль адвоката в наданні правової допомоги пов'язана з виконанням функцій. Так, превентивна функція полягає у наданні консультацій клієнтам стосовно правил поведінки під час розгляду справи. Це дозволяє останньому підвищити власний рівень праворозуміння, під час судового засідання вибудувати належну лінію захисту, дотримуватися процесуального порядку поведіння у суді. Відновлювальна функція тісно пов'язана із представницькою, оскільки у результаті представництва інтересів довірителя адвокат за допомогою власного досвіду, спеціалізації, стажу роботи та правових інструментів може поновлювати порушені права, свободи, законні інтереси клієнта. Крім цього, відновлювальна функція може реалізовуватися й у випадку, коли адвокат надає консультації особі стосовно її дій і поведінки у тих чи інших ситуаціях²¹.

Діяльність адвоката як представника особи забезпечується чітко законодавчою регламентацією з постійним її вдосконаленням. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги. Також при здійсненні адвокатської діяльності адвокат має не лише певні професійні права, а й професійні обов'язки, яких він повинен дотримуватись.

Адвокат – це професійний правник з високими етичними і моральними принципами, який застосовує у своїй діяльності провідні світові практики, виступає лідером у юридичній спільноті. Саме на адвокатів покладений обов'язок надавати окремим особам правову допомогу, захищати їх інтереси, при цьому робити це в рамках закону та з дотриманням правил професійної етики. Діяльність адвоката потребує не лише професійних знань та навичок, а ще й вмінь знайти спільну мову з клієнтом, підібрати підхід до кожного, хто звернувся. Якщо через вік, психічне захворювання, інші об'єктивні причини у клієнта чи його родичів, в тому числі і законних представників, знижена можливість

---

²¹ Єфіменко М.Ю. Функції адвоката у цивільному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 4. Т. 1. С. 124.

приймати виважені рішення, пов'язані зі змістом доручення, адвокат повинен намагатися підтримувати з ними нормальні стосунки, що відповідають вимогам Правил²². Не слід забувати, що адвокат здійснює свою діяльність згідно основних принципів адвокатської етики: законність, пріоритет інтересів клієнта (при цьому узгоджуючи їх з інтересами суспільства, окремих громадян), неприпустимість конфлікту інтересів, конфіденційність тощо.

Не секрет, що за участі професійного правника на відміну від законного представника, буде покращуватися якість правосуддя. Адже адвокат надає допомогу і судові, цим самим звільняючи суддю від повідомлення учасників процесу про їх права та обов'язки, наслідки вчинення чи невиконання процесуальних дій, роз'яснення певних процедур та інститутів під час провадження у справі, що, в свою чергу, сприятиме оперативності розгляду та вирішення справи, дотримання строків розгляду справи, засад цивільного судочинства, реалізації завдань цивільного судочинства.

Якщо особа немає свого адвоката, то їй надаватиметься безоплатна правова допомога на умовах Pro bono, тобто на громадських засадах, яка виступає одним з найважливіших правових засобів, необхідним елементом механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Безоплатна правова допомога, яку надають адвокати є видом державної гарантії та полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Актуальність цього питання обумовлюється соціальними процесами, які відбуваються в суспільстві. Надання правової допомоги особам, що її потребують, є не тільки частиною державних гарантій із забезпеченням прав, свобод і законних інтересів, але і важливим елементом соціальної політики держави в цілому. Це позитивний обов'язок держави, який визначається як внутрішнім законодавством, так і міжнародним правом. Представництво адвокатом є певною гарантією забезпечення права на професійну правничу допомогу, адже для ефективної реалізації представницьких функцій необхідний певний обсяг знань у галузі права, відповідна кваліфікація та досвід²³.

З огляду на вище викладене, забезпечення прав осіб, які мають порушення психічного здоров'я, виходить на новий рівень, а тому актуалізується потреба у ефективному врегулюванні процедури надання таким особам медичної допомоги в примусовому порядку, особливо у

---

²² Правила адвокатської етики затверджені Звітньо-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

²³ Шпак М.В. Проблемні аспекти оновлення законодавства України в аспекті професійного представництва адвоката у цивільному процесі. *Проблеми законності*: зб. наук. пр. Харків, 2017. Вип. 136. С. 82– 88. (С. 88). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_136_11

випадках, коли така допомога надається особі без її усвідомленої згоди. Звідси однозначно робимо висновок про внесення змін до діючого процесуального законодавства, закріпивши у ч. 2 ст. 341 ЦПКУ обов'язкову участь адвоката у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, що позитивно вплине на якість надання юридичних послуг на відміну від реалізації вказаної мети законним представником. Обов'язкова участь у даних справах адвоката є на сьогодні необхідним та своєчасним кроком до вдосконалення механізму захисту прав, свобод та інтересів осіб.

2. Обов'язкова участь адвоката у справі про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу

Україна, вступивши до Ради Європи, ратифікувала в липні 1997 р. Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод, поставивши на меті привести законодавство України у відповідність зі стандартами Ради Європи. Згідно європейських стандартів мають бути закріплені та гарантовані основні права та свободи людини. Серед них – право людини на свободу і особисту недоторканність. Стаття 29 КУ встановлює: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність». Однак, у законодавстві України передбачені випадки обмеження особистої свободи, зокрема пов'язані із законним затриманням та примусовим наданням медичної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, інфекційні захворювання і внаслідок цього становлять небезпеку для себе чи оточуючих. Відповідно до КУ обмеження свободи та особистої недоторканності можливе за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Прикладом є справа про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу, яка розглядається також за правилами окремого провадження в цивільному судочинстві.

Поширення туберкульозу становить загрозу національній безпеці країни, є однією з причин втрати працездатності, здоров'я, причиною інвалідності та смертності населення, свідчить про проблеми бідності, соціальної нерівності та потребує постійного збільшення обсягу видатків з державного бюджету. У зв'язку з цим сьогодні боротьба з туберкульозом є одним із найбільш пріоритетних напрямів державної політики у сфері охорони здоров'я і соціального розвитку, а також предметом міжнародних зобов'язань України.

Хворі на заразні форми туберкульозу, в тому числі соціально дезадаптовані, із супутніми захворюваннями на хронічний алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, підлягають примусовій госпіталізації до протитуберкульозних закладів та зобов'язані пройти відповідне

лікування. У разі ухилення від обов'язкової госпіталізації зазначені особи з метою запобігання поширенню туберкульозу за рішенням суду підлягають розшуку, приводу та обов'язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів, визначених місцевими органами виконавчої влади. При цьому механізм примусової госпіталізації повинен застосовуватися лише до тих хворих на заразні форми туберкульозу, які порушують лікарняний режим, відмовляються від лікування та становлять інфекційну загрозу для оточуючих. Так, ст. 12 Закону України «Про подолання туберкульозу в Україні» від 14.07.2023 року передбачено, що «у разі якщо люди, які хворіють на туберкульоз із бактеріовиділенням, у тому числі під час амбулаторного чи стаціонарного лікування, порушують протиепідемічний режим, що ставить під загрозу зараження туберкульозом інших осіб, з метою запобігання поширенню туберкульозу за рішенням суду вони можуть бути примусово госпіталізовані до регіональних фтизіопульмонологічних центрів (протитуберкульозних закладів), що мають відповідні відділення (палати) для розміщення таких хворих».

Ситуація, що склалася в державі, потребує вжиття заходів, ефективність яких залежить від багатьох чинників, зокрема й від правового забезпечення примусового лікування туберкульозу, яке дасть можливість визначити реальні засоби такої протидії, не порушуючи загально визначених основних прав та свобод людини. Будь-яке примусове втручання в життя людини, безпідставне обмеження її свободи та особистої недоторканості шляхом надання психіатричної допомоги у примусовому порядку чи примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу є грубим порушенням прав людини та основних прав пацієнта. Для такого втручання необхідні особливі підстави, чітко визначені критерії та встановлені правові гарантії²⁴. Такими правовими гарантіями у сфері медичної допомоги, яка надається особі в примусовому порядку, на думку А. Олійник, є судовий процес. Саме в судовому процесі всі докази піддаються публічному аналізу, а доказування формує переконаність суду в об'єктивності фактів та обставин²⁵.

В раніше чинному Законі України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» (ст. 1) зазначалось, що негативні соціально-економічні наслідки, що спричиняються туберкульозом, дали підстави віднести цю

---

²⁴ Сокалюк А.М. Представництво та захист інтересів громадян у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 378–384. (С. 378).

²⁵ Олійник А. Докази та предмет доказування у справах про надання фізичним особам психіатричної допомоги в примусовому порядку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 58–63. (С. 58).

хворобу до групи соціально небезпечних. Це, на думку О. С. Погребняк означає, що туберкульоз не є суто медичною проблемою. В значній мірі це проблема соціальна, яка відображає соціально-економічний рівень країни, стан благополуччя населення та його культурно-освітній рівень, ступінь розвитку системи охорони здоров'я та її доступності для різних суспільних верств тощо. Вагомими причинами, що призводять до масштабного поширення туберкульозу, є соціально-економічна нестабільність, зниження життєвого рівня та добробуту переважної більшості громадян, безробіття, неякісне харчування значних прошарків населення, збільшення числа соціально-дезадаптованих осіб в країні, таких як безпритульні, мігранти, безробітні, алкоголіки, наркомани, представники ромського населення, які в групах ризику та серед хворих становлять майже 65%²⁶.

Законодавче встановлення саме судової юрисдикції розгляду цих справ з метою забезпечення найбільш ефективного захисту прав, свобод та інтересів осіб, хворих на туберкульоз, є правильним і виправданим. Розгляд таких справ здійснюється в порядку окремого провадження, оскільки його метою є підтвердження наявності або відсутності факту порушення особою, яка хворіє на заразну форму туберкульозу, протиепідемічного режиму.

Не може не тішити той факт, що на відміну від попередньої справи, розгляд справ про примусову госпіталізацію розглядається відповідно до ч. 2 ст. 345 ЦПКУ, окрім інших суб'єктів, за участі адвоката особи. Ми цілком поділяємо позицію законодавця, адже дана справа аналогічно є надзвичайно складною як з точки зору юриспруденції, так і емоційної складової. Особа, зіткнувшись з проблемою, пов'язаною з необхідністю застосування законодавчо унормованих процедур за відсутності спеціальних юридичних знань та навичок однозначно, потребуватиме професійної допомоги правника для захисту своїх інтересів. У зв'язку з чим важливою складовою в алгоритмі забезпечення особою своїх прав та свобод є гарантія отримання юридичної допомоги при зверненні до суду. Відтак, право на правову допомогу виступає в якості гарантії ефективної реалізації цивільних процесуальних прав людини.

Беззаперечним є факт, що у забезпеченні й ефективній реалізації конституційного права на правову допомогу найважливішу роль відіграє адвокатура, оскільки саме вона покликана сприяти захисту прав, свобод та гарантій, закріплених Конституцією та надавати правову допомогу при вирішенні справ у судах та інших державних органах. Адвокат може

---

²⁶ Погребняк О.С. Правове регулювання обов'язкової госпіталізації до протитуберкульозного диспансеру в Україні. *Лікарська справа*. 2017. № 1–2. С. 163–168. (С. 163–164). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LiSp_2017_1-2_28

стикатися з різноманітними життєвими ситуаціями, працювати з різними клієнтами (фізичними особами, в тому числі з хворими, старшими за віком). Тому, враховуючи його професіоналізм, він має не лише володіти знаннями в галузі права, але й відповідати високим морально-етичним вимогам, що в свою чергу, виступатиме гарантією належного рівня захисту прав, свобод, інтересів суспільства.

При цьому, В. Д. Фучеджі підкреслює роль адвоката не тільки безпосередньо в суді, але і на досудовій стадії. Зокрема, автор вказує, що основну частину своєї діяльності адвокат спрямовує саме на позасудову діяльність, пов'язану з наданням консультацій, роз'ясненням правових спорів, надання письмових чи усних відповідей на звернення осіб, складання не лише процесуальних документів, а й скарг, претензій, заяв, клопотань²⁷. Ми погоджуємося із даною позицією, адже адвокат, безумовно, дотримується основних етапів при здійсненні своєї діяльності, зокрема: 1) консультаційна робота; 2) розроблення правової позиції у справі; 3) підготовка доказової бази; 4) складання процесуальних документів. Загалом, відбувається визначення першочергових загальних тактичних завдань провадження на етапі вступу адвоката у процес; детальне опрацювання адвокатом матеріалів справи, наданих клієнтом; отримання адвокатом додаткових доказів шляхом направлення адвокатського запиту; вибір типової позиції з огляду на наявну ситуацію та практику професійного захисту у відповідному провадженні; визначення тактичних особливостей виконання адвокатом окремих дій у судовому процесі та прогнозування вчинення дій, спрямованих на захист інтересів клієнта, для отримання можливості реагувати на всі процесуальні дії суду та іншої сторони.

Серед особливостей участі адвоката у справах окремого провадження привертає увагу і те, що відшкодування витрат на правничу допомогу можливе у справах позовного провадження, у справах окремого провадження судові витрати не відшкодовуються. Такий висновок був зроблений в *постанові ВС / КЦС від № 607/1219/18 від 25.03.2020*.

Не можливо не пригадати про ключову роль, яка відводиться адвокату у механізмі реалізації правосуддя, на що неодноразово зверталась увага ЄСПЛ: «Особливий статус адвокатів відводить їм центральне місце в системі здійснення правосуддя як посередника між суспільством і судами. Таке положення пояснює звичайні обмеження, які застосовуються до поведінки членів колегії адвокатів. Беручи до уваги ключову роль адвокатів у цій сфері, є всі розумні підстави

---

²⁷ Фучеджі В.Д. До питання про участь адвоката у сімейних спорах. Київський часопис права. 2022. № 1. С. 91–96. (С. 94). DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.14>

очікувати від них, що вони посприяють належному відправленню правосуддя, і, таким чином, підтримають довіру суспільства до нього»²⁸.

Стосовно справи, яка аналізується, то в першу чергу, звертаємо увагу на те, що ЦПКУ не визначає суб'єктів, які мають право звернутися до суду із заявою про примусову госпіталізацію особи до протитуберкульозного закладу. Опосередковано відповідь на це запитання міститься у ч. 2 ст. 345 ЦПКУ, за якою участь у розгляді справи представника протитуберкульозного закладу, за заявою якого відкрито провадження у справі є обов'язковою. Однак, ця норма регулює розгляд справи, а не порядок звернення до суду. Отже, спеціальним суб'єктом звернення до суду можуть бути лише спеціалізовані заклади охорони здоров'я та структурні підрозділи закладів охорони здоров'я, які здійснюють діагностику туберкульозу та надають медичну допомогу хворим на туберкульоз.

Згідно з чинною редакцією ч. 1 ст. 344 ЦПК до заяви про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу додається мотивований висновок лікаря про необхідність примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації, в якому зазначається строк, протягом якого буде проведено лікування. За попередньої редакції цієї статті (до внесення змін законом від 22.03.2012 № 4565-VI) до цієї заяви додавався мотивований висновок лікарської комісії. Внесення таких змін значно спростило підготовку протитуберкульозним закладом матеріалів до суду та забезпечило більш оперативне реагування на виявлення захворювання на заразну форму туберкульозу. Водночас звертаємо увагу, що подання до суду замість мотивованого висновку лікаря відповідного висновку лікарської комісії про необхідність примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації не може вважатись підставою для відмови у задоволенні відповідної заяви. Хоча в судовій практиці існують випадки відмови судами в задоволенні заяви про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу в зв'язку з поданням висновку лікарської комісії, а не висновку лікаря.

З аналізу судової практики, вбачається, що до вирішення питання про відповідність форми і змісту заяви вимогам ст. 175, 177, 344 ЦПК суди не завжди підходять виважено. Незважаючи на те, що деякі подані заяви, вочевидь, не відповідають вимогам закону, ці обставини залишаються без належного процесуального реагування (не залишаються без руху, не повертаються заявнику), а справи розглядаються по суті.

---

²⁸ Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [On the Bar and Practice of Law]: Zakon Ukrainy vid 07.07.2012 (in Ukrainian).

Згідно із ч. 2 ст. 344 ЦПКУ заява про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу подається протягом 24-х годин з часу виявлення порушення хворим на заразну форму туберкульозу протиепідемічного режиму. Звернення заявника з порушенням строку тягне за собою постановлення ухвали про відхилення заяви про обов'язкову госпіталізацію (*Ухвала Тернівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 04 січня 2019 року. Справа № 215/4/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79064583>*).

Попередня редакція цієї статті (до внесення змін згідно із законом від 22.03.2012 № 4565-VI) передбачала подання такої заяви протягом 24 год. не з часу виявлення порушення хворим на заразну форму туберкульозу протиепідемічного режиму, а з часу виявлення в особи загрозованої форми цієї хвороби. Шляхом внесенням змін до ст. 344 ЦПКУ законодавець усунув усі суперечності та чітко визначив, що примусова госпіталізація особи можлива лише у тому випадку, коли хвора особа на заразну форму туберкульозу порушила встановлений щодо неї протиепідеміологічний режим, тобто явно ухиляється від лікування. У зв'язку з цим під час розгляду зазначеної категорії справ судам слід з'ясовувати, у чому саме проявляється порушення особою, хворою на заразну форму туберкульозу, такого режиму, які дії були нею вчинені/не вчинені, щоб цього уникнути. Для підтвердження порушення правил хворим протиепідемічного режиму в деяких випадках особи, які звертаються до суду, додають до заяв про примусову госпіталізацію документи про відмову хворого від проходження обов'язкового лікування або від обов'язку проходити чергове обстеження. У зв'язку з цим, ми приєднуємося до позиції К. Б. Наровської, яка наголошує, що здійснюватися таке правообмеження повинне лише за виключних обставин, коли це є єдиним способом убезпечити особисте та суспільне здоров'я, загальнолюдські цінності. Саме так буде дотримано принцип відповідальності суб'єкта права, бо межею здійснення будь-якого права є відсутність шкоди правам і законним інтересам інших осіб. У цьому розумінні, продовжує автор, повинно бути визнане суспільно-небезпечним діянням завдання шкоди своєму здоров'ю, яке одночасно створює загрозу завдання або завдає шкоди іншим особам: життю та/або здоров'ю осіб, що контактують з хворим; моральної шкоди родичам, близьким, друзям, іноді, навіть, репутації роботодавця; матеріальної шкоди, спричиненої витратами на лікування «запущених» хвороб, що часто призводять до інвалідності, на соціальне забезпечення інвалідів, на

реабілітацію, на дезинфекцію та профілактику в оточенні хворого тощо²⁹.

Відповідно до ч. 1 ст. 345 ЦПК заяву про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації суд розглядає не пізніше 24 год. після відкриття провадження у справі. Законодавець встановлює такий строк з метою якнайшвидшого розгляду справи та прийняття рішення, оскільки хворий на заразну форму туберкульозу становить небезпеку для оточуючих. Цей строк є досить стислим, враховуючи, що особи, щодо якої порушується питання про примусову госпіталізацію, має бути забезпечено право особистої участі у судовому засіданні (за винятком випадків, коли, за даними протитуберкульозного закладу, така особа становить загрозу поширення хвороби), а також передбачена обов'язкова участь адвоката, законного представника такої особи (ч. 2 ст. 345 ЦПКУ). Варто наголосити, що строк у 24 год. починається саме з моменту відкриття провадження у справі, а рішення про відкриття провадження відповідно до ч. 1 ст. 187 ЦПКУ суддя приймає протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, передбаченому ст. 185 ЦПКУ (за загальним правилом). Водночас, у судовій практиці існують випадки, коли, на порушення вимог ст. 185 ЦПКУ, при відкритті провадження у такій категорії справ відповідні ухвали не постановлялися. У зв'язку з цим суддя і присяжні мають вжити усіх заходів для розгляду справи про надання медичної допомоги не пізніше 24 годин з моменту відкриття провадження у справі. Однак, на залучення присяжних до судового розгляду витрачається значна кількість часу (як і в попередній справі), що, в свою чергу, унеможливує розгляд справ у 24-годинний термін.

За загальними правилами, встановленими у законодавстві згідно з ч. 1 ст. 187 ЦПКУ за відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви. А відповідно до ч. 3 ст. 67 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» письмове запрошення для участі у здійсненні правосуддя суд надсилає присяжному не пізніше ніж за сім днів до початку судового засідання. Водночас, після відкриття провадження у справі, згідно з вказівкою процесуального закону, у суду є не більше 24 годин на розгляд поданої до суду заяви. Дотримання цього строку судового розгляду ускладнюється через необхідність надіслання

---

²⁹ Наровська К.Б. До питання уніфікації законодавства України, що регулює застосування примусового лікування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 2. С. 46–54. (С. 48). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_2_6

письмового виклику присяжним і забезпечення їх участі у судовому засіданні. Встановлений законодавцем строк розгляду цивільних справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу обмежений, а відсутність дієвих механізмів вручення судової повістки учасникам судового процесу, часто ускладнює завдання суду щодо своєчасного її розгляду. У зв'язку із цим, суддям при підготовці справи до розгляду слід діяти досить оперативно, своєчасно визначаючи заінтересованих осіб та забезпечуючи належне повідомлення їх про дату, час та місце судового засідання³⁰. Враховуючи викладене, виникає питання щодо можливості повідомлення присяжних про участь у розгляді цих справах окремого провадження у порядку, встановленому ч. 9 ст. 128 ЦПКУ. Такий спосіб запрошення присяжних до участі у розгляді судової справи дозволить зменшити часові витрати на залучення присяжних до судового розгляду порівняно з надісланням письмового виклику, однак створить додаткове навантаження на апарат суд. Ще одним дієвим способом, який сприятиме розгляду таких справ у скорочені строки – це запрошення присяжних до участі у судовому засіданні шляхом надіслання SMS-повідомлень. В цьому випадку, виклик присяжних не потребуватиме значних часових витрат і інформування присяжних відбуватиметься швидше. З метою дотримання встановленого ч. 1 ст. 345 ЦПК строку розгляду зазначеної категорії справ судам також слід керуватись нормою ч. 6 ст. 128 ЦПК щодо способів повідомлення та виклику в суду часників судового процесу.

Варто зазначити, що однією з помилок, яку допускають суди під час розгляду справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу, є неправильне визначення підсудності при вирішенні питання про відкриття провадження. Так, ст. 343 ЦПКУ встановлює альтернативну територіальну підсудність справ про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу осіб, хворих на заразні форми туберкульозу, які ухиляються від лікування. Відповідна заява може бути подана до суду за місцезнаходженням протитуберкульозного закладу, який здійснює медичний (диспансерний) нагляд за цим хворим, або до суду за місцем виявлення такого хворого. Проте у законодавстві не конкретизовано, що слід розуміти під місцем виявлення хворого на туберкульоз. Водночас з урахуванням особливостей цієї категорії справ та можливостей виявлення такого хворого це може бути як місце його

---

³⁰ Узагальнення практики розгляду судами справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 січ. 2017 р. ЛІГА:ЗАКОН: [сайт]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00213.html

проживання, так і, що ймовірно, місцезнаходження медичного закладу, де в особи виявлено відповідне захворювання.

Варто наголосити, що судові рішення в такій категорії справ має відповідати загальним вимогам до рішення суду, встановленим ст. 263-265 ЦПКУ. У мотивувальній частині рішення повинно бути зазначено, якими зібраними у справі доказами підтверджено (або не підтверджено) наявність визначених законом підстав для примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу чи продовження строку госпіталізації. Примусова госпіталізація передбачає обмеження свободи особи, тому її застосування має бути обґрунтованим та здійснюватися виключно на підставі закону. У зв'язку з цим під час вирішення питання про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу необхідно враховувати практику ЄСПЛ у справах щодо порушення ст. 5 («Право на свободу та особисту недоторканність») Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, рішення від 26.02.2015 в справі «Зайченко проти України (№2)» (заява №45797/09), яке слід застосовувати за аналогією в частині необхідності дотримання встановленої законом процедури примусового поміщення особи до протитуберкульозного закладу, забезпечення недопущення свавільного поміщення осіб до таких закладів за відсутності достатніх для цього підстав та без дотримання необхідних гарантій, передбачених національним законодавством, та, зокрема, положеннями конвенції; інформування суддів про висновки ЄСПЛ у цій справі для використання в роботі.

Розглядаючи проблематику примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу, науковці звертають увагу на те, що суди у рішеннях, а заявники в заявах не вказують як заінтересованих осіб у справі тих осіб, щодо яких подано заяви до суду про обов'язкову госпіталізацію їх до протитуберкульозного закладу. Оскільки в судовому засіданні вирішуються питання, що стосуються особисто хворих осіб і пов'язані з їх конституційним правом на охорону здоров'я, вони повинні зазначатися в заявах і рішеннях суду як заінтересовані особи. Адже зі змісту ст. 235 ЦПКУ вбачається, що справи окремого провадження суд розглядає за участю не тільки заявника, але і заінтересованої особи. Оскільки законодавство не передбачає участі у справі особи із процесуальним статусом «особа, щодо якої вирішується питання про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу», вважається правильним залучення такої особи як заінтересованої. У ч. 1 ст. 345 ЦПКУ встановлено, що особі має бути надано право особистої участі в судовому засіданні за винятком випадків, коли за даними протитуберкульозного закладу така особа становить загрозу розповсюдження хвороби. З аналізу судової практики у цій категорії справ вбачається, що хворі, як правило, не викликалися у судові засідання, у зв'язку з тим, що вони хворіють на заразну форму

туберкульозу та становлять загрозу для контактних осіб. Хоча є випадки, коли такі справи розглядалися у присутності хворого. При цьому не зрозуміло, що це за виняткові випадки, коли особа становить загрозу розповсюдження хвороби, адже сам собою факт звернення до суду про госпіталізацію такої особи до протитуберкульозного закладу свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки її хвороби. Більше того, згідно з ч. 1 ст. 344 ЦПКУ підставою для звернення до суду є хвороба особи саме на заразну форму туберкульозу, яка вже є такою, що є джерелом інфекції для осіб, які контактують із хворим. У випадку вирішення питання про примусове лікування осіб, хворих на заразну форму туберкульозу, було б логічним обмежити їх права як учасників справи, передбачені ст. 43 ЦПКУ, в частині особистої участі у справі. Тому адвокати часто просять суд провести судові засідання за відсутності хворої особи (*Рішення Зміївського районного суду Харківської області від 13 лютого 2019 року. Справа № Початок форми 621/152/19. Кінець форми URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79825941>*).

Слід враховувати, що позиція суду стосовно можливості участі хворої особи у судовому засіданні вирішується у кожному конкретному випадку, оскільки сама категорія цих справ передбачає, що йдеться про примусову госпіталізацію особи, хворої саме на заразну форму інфекційної хвороби, яка згідно зі ст.1 закону «Про протидію захворюванню на туберкульоз» є джерелом інфекції для всіх оточуючих. Водночас право особи на особисту участь у судовому засіданні не слід ставити в перевагу над реальним ризиком, який вона несе для оточуючих. У зв'язку з цим невідповідно ч. 2 ст. 345 ЦПКУ передбачає обов'язкову участь адвоката, законного представника особи, стосовно якої вирішується питання про примусову госпіталізацію або про продовження строку примусової госпіталізації, під час розгляду справи, що має забезпечити захист прав та інтересів цієї особи, а також компенсувати її неспроможність брати особисту участь у судовому засіданні.

Згідно ч. 2 ст. 345 ЦПКУ передбачено обов'язкову участь у розгляді справи представника протитуберкульозного закладу, за заявою якого відкрито провадження у справі, але, незважаючи на це, в деяких справах представники протитуберкульозного закладу взагалі участі не брали, а тільки надали відповідні заяви про розгляд справи без їх участі. Слід враховувати, що у разі якщо матеріали протитуберкульозним закладом підготовлені належним чином і в них надано необхідні докази та зазначено підстави, необхідні для примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу, суд за наявності заяви представника протитуберкульозного закладу про розгляд справи без його участі, може ухвалити рішення про примусову госпіталізацію хворого.

Аналіз судової практики приводить до висновку про виявлені інші порушення деяких норм процесуального права щодо порядку розгляду цієї категорії справ, які допускалися судами. Інколи суди за результатами розгляду такого роду заяв ухвалюють заочні рішення. Однак, судам необхідно звернути увагу на те, що заочне рішення може ухвалюватися лише у справах позовного провадження. Норми гл. 11 ЦПКУ, які регулюють порядок заочного розгляду справи, розміщені в межах розд. III ЦПКУ «Позовне провадження» і встановлюють особливості розгляду справ у порядку позовного провадження, а не окремого чи наказного провадження. Деякі судді, ухвалюючи рішення про примусову госпіталізацію особи до протитуберкульозного закладу, посилаються на норми законодавства, які втратили чинність. Це вказує на те, що суди не звертають уваги на зміни в законодавстві та не стежать за ними.

Непоодинокі є випадки розгляду цієї та вище проаналізованої справи без залучення присяжних до участі у справі, а суддею одноособово. Але ж як суддя, так і присяжні мають досліджувати усі обставини справи, докази, які зазначаються у заяві як підстави для застосування медичних заходів примусового характеру. Під час розгляду таких справ присяжним необхідно дослідити матеріали справи, що підтверджують наявність в особи хвороби, та оцінити доцільність обмеження свобод такої особи у кожному конкретному випадку. Відсутність медичних і юридичних знань у пересічних громадян, які беруть участь у розгляді цієї категорії справ окремого провадження в якості присяжних, може стати на заваді їх активної позиції у судовому процесі. Однак, у судовій практиці існують випадки, коли присяжними було винесене судове рішення всупереч позиції професійного судді, що підтверджується наявністю викладеної суддею окремої думки.

Таким чином, присяжні під час розгляду цих справ виступають як самостійні та незалежні суб'єкти ухвалення рішень, які оцінюють наявні у справі докази, ґрунтуючись на внутрішніх переконаннях. Судова практики свідчить про те, що такі приклади повної самостійності присяжних під час їх участі у здійсненні правосуддя є поодинокими. Однак, пряме закріплення процесуальних прав та обов'язків присяжних, також отримання роз'яснень з правових питань від професійного судді збільшить рівень самостійності присяжних під час розгляду цих справ окремого провадження та слугуватиме додатковим інструментом контролю за дотриманням вимог закону щодо повного та всебічного дослідження обставин судової справи³¹.

---

³¹ Смірнова В.В. Розгляд цивільних справ за участю присяжних в Україні. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Київ 2021. 246 с. (С. 169).

Разом з тим, присяжні частіше за все не володіють знаннями у правовій сфері та не мають відповідних медичних знань для оцінки доказів з точки зору їх належності, достовірності, допустимості і достатності для ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Загальний життєвий досвід людини не може бути застосований під час розгляду цих справ, оскільки вони стосуються емоційно-вольового стану особистості, а саме її психічного здоров'я, оцінка якого здійснюється виключно професійними медиками. Однак, не зважаючи на це, присяжні можуть користуватися наданими процесуальними правами та оцінювати інші докази у справі, такі як показання свідків, пояснення самої особи щодо якої розглядається справа, якщо вона присутня тощо.

Рішення про задоволення заяви представника протитуберкульозного закладу є підставою для примусової госпіталізації або подальшого лікування особи у такому закладі на встановлений законом строк. Згідно з ч. 3 і 4 ст. 12 Закону України «Про подолання туберкульозу в Україні», зазначено, що «Примусова госпіталізація осіб, стосовно яких судом ухвалено відповідне рішення, здійснюється з урахуванням висновку лікаря на строк до трьох місяців. Продовження строку примусової госпіталізації таких осіб здійснюється за рішенням суду на визначений ним строк з урахуванням висновку лікаря, який здійснює лікування такого хворого».

Під час аналізу судових рішень виявлено випадки, коли під час ухвалення рішення у такій категорії справ, суди не завжди враховують положення зазначеної норми закону, внаслідок чого приймають рішення про примусову госпіталізацію осіб на строк, який визначений у медичному висновку лікаря чи лікарської комісії, або взагалі в рішенні не зазначають строк примусової госпіталізації. У разі, коли заявник звернувся до суду із заявою про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу, в якій не вказав строк лікування, то у цьому випадку потрібно залишати заяву без руху та надавати строк на усунення недоліків із роз'ясненням відповідних наслідків невиконання вимог суду, а у разі не усунення зазначених недоліків – повернути її заявнику.

Згідно з ч. 2 ст. 346 ЦПКУ ухвалені рішення підлягає негайному виконанню. Після набрання законної сили рішенням суду суд надсилає його відповідному органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони майна особи, стосовно якої ухвалено рішення суду (ч. 3 ст. 346 ЦПК). Є випадки в судовій діяльності, що судами, зазвичай, не виконуються вищевказані вимоги. Крім того, у судів виникають труднощі із вирішенням питання щодо конкретизації, визначення виду та кількості майна, яке підлягає охороні (рухоме/нерухоме), із дослідженням доказів про наявність такого майна, його місцезнаходження.

Рішення суду може бути в передбаченому законом порядку оскаржено заявником чи іншими заінтересованими особами, які брали участь у справі. При цьому закон не встановлює скороченого строку оскарження рішень за цією категорією справ.

Отож, боротьба із захворюванням на туберкульоз належить до найбільш актуальних соціальних, медичних і правових проблем української держави. Це обумовлено підвищенням рівня захворюваності на туберкульоз, що є реальною загрозою для здоров'я кожного. Норми гл. 11 розд. IV ЦПКУ в цілому відповідають законодавству Європейського Союзу у сфері боротьби з інфекційними хворобами. Законодавець відніс категорію справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу саме до справ окремого провадження, зважаючи на особливу мету окремого провадження – створення умов здійснення особою особистих немайнових прав, зокрема права щодо захисту свого здоров'я в судовому порядку, яке є конституційним правом кожного (ст. 49 КУ). Також варто зауважити, що як на міжнародному (ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), так і на національному (ст. 29 КУ) рівнях задекларовано, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність і нікого не може бути позбавлено свободи, окрім таких випадків та відповідно до процедури, встановленої законом. Кожен затриманий має право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Отже, обов'язкова госпіталізація особи до протитуберкульозного закладу проводиться за наявності медичного та юридичного критеріїв, а саме: якщо особа хвора на заразну форму туберкульозу, і не виконує або ухиляється від виконання обов'язку проходження відповідного лікування добровільно. Водночас, сама по собі наявність соціально-небезпечного захворювання не може бути підставою для надання медичної допомоги у примусовому порядку.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на проведений аналіз вітчизняного законодавства, рішень Європейського суду з прав людини, Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, необхідно констатувати, що права та свободи фізичних осіб у справах про примусове здійснення певних правових дій у цивільному судочинстві вимагають належного професійного представництва. Деякі існуючі норми процесуального законодавства у цій сфері, не забезпечують фізичним особам можливості отримання ефективного захисту прав та свобод. Участь адвоката в таких судових процесах може зменшити певні ризики та забезпечить належний захист фізичних осіб.

Недотримання вимог норм матеріального чи процесуального права при вирішенні питання про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку призводить до порушення підпункту «е» пункту 1

статті 5 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. Обмежуючи обсяг процесуальних прав хворих осіб, що реалізуються безпосередньо, законодавець наділив їх додатковими гарантіями здійснення цих процесуальних прав через участь у провадженні законних представників чи адвоката.

Участь адвоката у справах щодо захисту неосудних осіб відрізняється своєю специфікою та складністю від інших категорій справ та вимагає, відповідно, докладання додаткових зусиль та особливого підходу до таких осіб. Це сприятиме ефективному забезпеченню прав і гарантій учасників процесу та реалізації права на справедливий суд, адже адвокатура займала й займає провідне місце в правозахисній системі громад суспільства в Україні. Юридична допомога, що надається саме адвокатом, відрізняється особливою якістю – кваліфікованістю. Кваліфікована юридична допомога – це об'єктивно зумовлена впорядкована, цілеспрямована діяльність особливого суб'єкта – адвоката, що носить системний характер. Окрім того, обов'язкова участь адвоката у даних категоріях справ підвищить репутацію та рівень довіри до адвокатури в суспільстві, посилить її незалежність.

АНОТАЦІЯ

Розглянуті у статті законодавчі ініціативи щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства, які передбачають розширення переліку суб'єктів, за участі яких відбувається розгляд справи є цілком обґрунтованими та доцільними. Проаналізовано інститут судового представництва в цивільному судочинстві при розгляді справ, що стосуються надання медичної допомоги в примусовому порядку. Відзначено, що участь адвоката, як професійного представника особи у справах про примусове здійснення певних правових дій у цивільному судочинстві, гарантує особі отримання правової допомоги у формі консультацій та роз'яснень, представництва інтересів особи в суді. Серед форм адвокатської діяльності виокремлено та проаналізовано судову та позасудову діяльність адвоката як форми адвокатської діяльності. Окреслено питання, на які повинен звертати увагу адвокат, беручи участь у розгляді даних категоріях справ.

Доведено, що надання адвокатом юридичної допомоги клієнту у процесуальній формі передбачає систему певних процесуальних дій адвоката, що визначені цивільним процесуальним законодавством. Обґрунтовано, що адвокат є спеціалістом в даній галузі і може як надати якісну правову допомогу, здійснити представництво інтересів особи у суді, так і допомогти належним чином вирішити справу, з обов'язковим врахуванням усіх інтересів клієнта. Зроблено висновок, що професійне представництво адвоката в цивільному процесі вирізняється наданням професійної правничої допомоги вказаним суб'єктом при захисті в суді

прав, свобод та інтересів заінтересованих осіб під час розгляду цивільних справ.

Література

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 серпня 2024 р. К.: Паливода А. В., 2024. 336 с.
3. Окреме провадження: монографія / В.В. Комаров, Г.О. Світлична, І.В. Удальцова; за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 312 с. (С. 55).
4. Ясинок М.М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України (теоретико-правовий аспект): монографія. Нац. ун-т. Одеса: Одеська юридична академія, 2011. 380 с. (С. 79).
5. Ханник-Посполітак Р.Ю. Представництво в цивільному процесі за новим цивільним процесуальним кодексом України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Том 1. С. 50–54. (С. 52). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2018_1_11
6. Татулич І.Ю., Савчин Н.М. Участь адвоката у справах окремого провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 112–116. (С. 113). DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/25>
7. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 року № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
8. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>
9. Грабовська О.О. Диференціація цивільних справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2024. № 68. С. 44–51. (С. 47). DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.10>
10. Полунина О.О. Модернізація участі представника у справах окремого провадження: сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2024. № 69. С. 102–104. (С. 103). DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.22>
11. Ясинок М.М. Окремі питання правового регулювання розгляду судом справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3–4. С. 182–186. (С. 185). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_3-4_25

12. Куцик К. Деякі аспекти надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку за цивільним процесуальним законодавством України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 2. С. 89–96. (С. 94). DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.15>.

13. Гудима Д. Практика Європейського суду з прав людини щодо госпіталізації психічнохворих: уроки для України. *Право України*. 2015. № 10. С. 87–96. (С. 93).

14. Сказко І. Судовий розгляд справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 213–221. (С. 215).

15. Теорія доказового права: науково-практичний посібник (монографія); за заг. ред. д.ю.н., проф., акад. Академії наук Вищої школи України М.М. Ясинка. Київ: Алерта. 2021. 426 с. (С. 389).

16. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практичний посібник. (Серія: Процесуальні науки). К.: Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2005. 256 с. (С. 166).

17. Окреме провадження: моногр. / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 313 с. (С. 45).

18. Кройтор В.А., Погребняк О.С. Судовий захист законних інтересів фізичних осіб при примусовому наданні медичної допомоги: монографія. Харків: Ніка Нова, 2012. 278 с. (С. 76–77).

19. Олійник А. Докази та предмет доказування у справах про надання фізичним особам психіатричної допомоги в примусовому порядку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 58–63. (С. 59).

20. Грабовська О.О. Особливості формування предмета доказування на різних стадіях (етапах) цивільного судочинства. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 145–151. (С. 147–148).

21. Єфіменко М.Ю. Функції адвоката у цивільному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 4. Т. 1. С. 124.

22. Правила адвокатської етики затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

23. Шпак М.В. Проблемні аспекти оновлення законодавства України в аспекті професійного представництва адвоката у цивільному процесі. *Проблеми законності: зб. наук. пр.* Харків, 2017. Вип. 136. С. 82–88. (С. 88). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_136_11

24. Сокалюк А.М. Представництво та захист інтересів громадян у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 378–384. (С. 378).

25. Олійник А. Докази та предмет доказування у справах про надання фізичним особам психіатричної допомоги в примусовому порядку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 58–63. (С. 58).

26. Погребняк О.С. Правове регулювання обов'язкової госпіталізації до протитуберкульозного диспансеру в Україні. *Лікарська справа*. 2017. № 1–2. С. 163–168. (С. 163–164). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LiSp_2017_1-2_28

27. Фучеджі В.Д. До питання про участь адвоката у сімейних спорах. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 91–96. (С. 94). DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.14>

28. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [On the Bar and Practice of Law]: Zakon Ukrainy vid 07.07.2012 (in Ukrainian)

29. Наровська К.Б. До питання уніфікації законодавства України, що регулює застосування примусового лікування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 2. С. 46–54. (С. 48). Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_2_6

30. Узагальнення практики розгляду судами справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 січ. 2017 р. ЛІГА:ЗАКОН: [сайт]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00213.html

31. Смірнова В.В. Розгляд цивільних справ за участю присяжних в Україні. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Київ 2021. 246 с. (С. 169).

Information about the author:

Tatulych Iryna Yuriyivna,

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of Procedural Law,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

2, Kotsiubynskoho str., Chernivtsi, 58012, Ukraine